

ምዕራፍ ሁለት

የሕግ የበላይነት

የምዕራፍ ዓላማዎች፡ ይህንን ምዕራፍ ተምረህ/ ተምረሽ ስታጠናቅቅ/ስታጠናቅቁ፤

- የሕገመንግሥትን አስፈላጊነት ታውቃለህ/ታውቋለህ፤
- ሕግን ማክበርና ማስከበር ስዜቶች የሚኖሩ ረውን ጠቀሟታ ትረዳለህ/ትረጃደለሽ፤
- በሕዝብ ተመራጮችና የመንግሥት ባለሥልጣናት ላይ ገደብ የመጣል አስፈላጊነትን ትረዳለህ/ትረጃደለሽ።

2.1 ሕገመንግሥት ምንድን ነው?

- ስለ ፌዴራል ሕገመንግሥትና ስለ ክልል ሕገመንግሥት ምን ተምራችሁ እንደነበር ታስታውሳላችሁ? ምን ግንኙነት አላቸው?

ሕገመንግሥት የአንድ ሀገር የበላይ ሕግ ሲሆን፣ የአንድ ሕዝብ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ዋና ዋና ዓላማዎች ተደንግገው የሚገለጹበት ሰነድ ነው። ሕገመንግሥት ዜጎች በመብታቸው እንዲጠቀሙና ኃላፊነታቸውን እንዲወጡ ይረዳል።

የፌዴራል ሕገመንግሥት በዋናነት በሀገር አቀፍ ደረጃ ዋና ዋና የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚና ማህበራዊ ጉዳዮችን የሚመለከት ሰነድ ነው። የክልል ሕገ መንግሥታት ደግሞ ራስን በራስ ማስተዳደርን ዓላማ ያደረጉ፣ የክልሉን የኢኮኖሚያዊ፣ የማህበራዊና የልማት ፖሊሲ ስትራቴጂዎችን ያካተቱ መሠረታዊ ሰነዶች ናቸው።

መልመጃ 1

- የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።**
1. ሕገመንግሥት ምንድን ነው?
  2. ፌደራል ሕገመንግሥት በውስጡ ያካተታቸው ደዘቶች በምን ላይ ያተኮሩ ናቸው?

2.1.1 የክልል ሕገመንግሥት አስፈላጊነት፤

- ክልሎች የራሳቸውን ሕገመንግሥት ማዘጋጀት ለምን ያስፈልጋቸዋል?

የክልል ሕገመንግሥታት እንደ የክልሎቹ ተጨባጭ ሁኔታ ክልሎች ራሳቸውን የሚመሩበትና ሕዝቡን የሚያስተዳድሩበት ሕገመንግሥት ነው። በመሆኑም የክልል ሕገ መንግሥታት ከሚያስፈልጉበት ምክንያቶች ውስጥ የሚከተሉት ዋና ዋናዎቹ ናቸው።

- የብሔሮች፣ የብሔረሰቦችና የሕዝቦችን የሥልጣን ባለቤትነት ያረጋግጣሉ።
- ራስን በራስ የማስተዳደር ሁኔታን ያመቻቻሉ።
- የክልሉን ተጨባጭ ሁኔታ ያገናዘበ ሕግ ማውጣት ያስችላሉ።
- የፆታ፣ የቋንቋና የባህል እኩልነቶችን ያረጋግጣሉ።

መልመጃ 2

- ?** የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።
1. የክልል ሕገመንግሥት ዓላማ ምንድን ነው?
  2. የክልል ሕገመንግሥት አስፈላጊነት የማይገደቡ ምንክያቶች ሦስቱን በመጥቀስ አብራሩ።

የቡድን ሥራ 1

የፌዴራልና የምትኖሩበትን ክልል ሕገ መንግሥት ስታት በቡድን አንብቡና የሚከተሉትን ጥያቄዎች በመሥራት አጭር ሪፖርት አቅርቡ/ እያንዳንዱ ቡድን የፌደራሉንና የራስን ክልል ሕገ መንግሥት ያንብቡ።

1. የፌዴራሉ ሕገ መንግሥት ያተኮረባቸውን ዋና ዋና ጉዳዮች ዘርዝሩ።
2. የየክልሎች ሕገመንግሥታት ያተኮሩባቸው ዋና ዋና ጉዳዮችን ግለጹ።
3. የፌዴራልና የክልል ሕገመንግሥታት አንድነትና ልዩነት ምንድን ነው?

2.1.2 የአካባቢያዊ ባህላዊ ደንቦች ሥርዓትን በማስከበር ረገድ ያላቸው ድርሻ፣

- የአካባቢያዊ ባህላዊ ደንቦች መኖር ለምን ያስፈልጋል?

ሰዎች የዕለት ተዕለት ሥራቸውን በሚያከናውኑበት ጊዜ ማንኛውንም ዓይነት ተግባራት አሽንፎ ለመውጣት የተለያዩ ማህበራዊ ተቋማትን በማቋቋም ሲንቀሳቀሱ ኖረዋል፤ አሁንም ይህንን እያደረጉ ይገኛሉ። ለምሳሌ ማህበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ችግሮቻቸውን ለመወጣት ዕድር፣ ዕቁብ፣ የቁጠባና ብድር ማህበር፣ መንፈሳዊ ችግሮቻቸውን ለመወጣት ደግሞ መንፈሳዊ ማህበራትን ያቋቁማል። ግጭቶች ሲነሱ ደግሞ ግጭቶችን ማብረድ የሚችሉ ገላጋይ አካላትን ያቋቁማሉ። እነዚህ ሁሉ ጉዳዮች የሚመሩባቸው ደንቦችና መመሪያዎች ሲኖራቸው በማዕከላዊና በክልል ደረጃ የሚወጡ ሕጎችን በማጠናከርና ሥርዓትን በማስከበር ረገድ አስተዋጽኦቸው ከፍተኛ ነው።

መልመጃ 3

- በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።**
1. የአካባቢያዊ ባህላዊ ደንቦች መኖር ጠቀሜታው ምንድነው?
  2. የአካባቢያዊ ባህላዊ ደንቦች ሥርዓትን በማስከበር ረገድ ምን ሚና ይጫወታሉ?

2.1.3 ሕግን አለማስከበር በዜጎች ላይ የሚያስከትለው ጉዳት፣

- ሕግን ማስከበር አለመቻል ምን ጉዳት ያስከትላል?

የደስሙላ ሕግ፣

የታሪክ የመጀመሪያ ደረጃ ት/ቤት የ6ኛ ክፍል ተማሪዎች በዓመቱ መጀመሪያ ላይ ከክፍል ተጠሪ መምህራቸው ጋር በመሆን የክፍል ሕግ አውጥተዋል። ላወጡትም ሕግ ሁሉም ተገዥ እንደሚሆኑ ስምምነት ላይ ደርሰዋል። ካወጧቸውም የክፍሉ ህጎች መካከል በሰዓት ክፍል ውስጥ መገኘትና የትምህርት ቤቱን ሥርዓት አክብሮ መከታተል የሚሉ ይገኙበታል። የክፍል ሥርዓቱን እንዲያስከብር የተመረጠው ሚናስ ነው።

ሚናስ የወጡትን ሕጎች ሙሉ በሙሉ የሚያ

ከብር ቢሆንም፤ ሌሎች ተማሪዎች በተመሳሳይ መንገድ እንዲያከብሩ የሚያደርገው ጥረት ዝቅተኛ ነው። በመሆኑም ምንም እንኳን ሚናስ ሕጉን ቢያከበርም ሌሎች የክፍል ጓደኞቹ በተመሳሳይ ሁኔታ ሕጉን እንዲያከብሩ ባለማድረጉ ሰላማዊ የመማር ማስተማር ሂደት ሊኖር አልቻለም። የአብዛኛው ተማሪ የመማር ማስተማር ፍላጎትም እየቀነሰ በመሄድ ላይ ይገኛል።

መልመጃ 4

በምንባቡ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ስሕገ ተግባራዊ አስመሆን ተጠያቂው ማን ነው?
2. ሕጉ ቀጣይነት እንዲኖረው የክፍሉ ኃላፊ መምህር ምን ማድረግ ነበረባቸው?

ሕግን ማክበር ማለት ዜጎች ሁሉ በሕጎች መገኘትና መመራትን ያመለክታል። ሕግን ማስከበር ደግሞ ሕጎች በሌሎች ሲጣሱ ሕጋዊ በሆነ መንገድ መከላከልን የሚገልጽ ሃሳብ ነው። ሕግ ከሌለ ወይም ካልተከበረ ትምህርትን በአግባቡ መማር አይቻልም፤ ሰላም ስለሚጠፋ እንደ ልብ መውጣት መግባትም አይቻልም፤ ሰላማዊ ዜጎችም በጉልበተኞች ይጠቃሉ።

መልመጃ 5

የሚከተሉትን ሁኔታዎች አንብቡና ምን መደረግ እንደነበረበት ተወያዩ።

1. አርፍዶ የሚመጣ የትምህርት ቤት ሠራተኛ ተማሪዎችን አታርፍዱ ቢል፤
2. ስትምህርት ቤቱ ውበት የማይቆረቆር ሠራተኛ የትምህርት ቤት ንጽህና ይጠበቅ ቢል፤

☞ ሕግን ለማከበር ሙሉ ሕግን ማክበር ያስፈልጋል።

መልመጃ 6

በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።

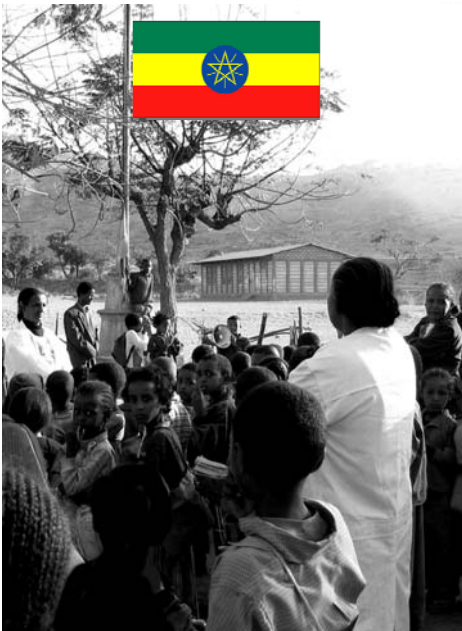
1. ሕግ የማይከበር ከሆነ ምን ችግሮች ሲከሰቱ ይችላሉ?
2. ሕግን ማክበር የማን ኃላፊነት ነው? ማስከበርስ?

2.2 ሥነ ምግባር፤

2.2.1 የሥነምግባር ምንነት

ሥዕል 2.1 ሕዝቡን ተኮሮ መርዳት ለአንድ የሥነምግባር መገሰጫ ነው።

ሥዕል 2.2 መልካም ሥነምግባርን የሕይወታችን መመሪያ እናድርግ።

- በሥዕሉ ውስጥ ምን ምን ተግባራትን ተመልክታችሁ?
- እናንተስ በየትኞቹ ተግባራት ብትሳተፉ ደስ ይላችኋል?

የመልካም ሥነምግባር ዋጋ፤

ምሥግና የ6ኛ ክፍል ተማሪ ነው። በጥሩ ባህሪው በቤተሰቡ፣ በጎረቤቶቹና በትምህርት ቤቱ የተመሰከረለት ነው። ምሥግና በባህሪው ብቻ ሳይሆን በትምህርቱም በጣም ጎብዝ ከመሆኑ የተነሣ በጓደኞቹና በመምህራኑም ዘንድ ተወዳጅ ነው።

የትምህርት ቤቱን ሕግና ሥነሥርዓት በማክበርም የታወቀ ነው። በብዙዎችም ዘንድ “የልጅ አዋቂ” የሚል ሥም አትርፎአል። ከትምህርት ሰዓት ውጭ በተለያዩ ክበባት ውስጥ ይሳተፋል። በተለይም በሥነዜጋና ሥነምግባር ክበብ ውስጥ የሚያደርገው ተሳትፎ ከፍተኛ ነው። በዚህም ሁለት ጊዜ ተሸልሟል።

በትምህርቱም ሆነ በመልካም ሥነምግባሩ ከአጠቃላይ የትምህርት ቤቱ ተማሪዎች ተመርጦ ከርዕስ መምህሩ ማበረታቻ ሽልማቶችን ተቀብሏል።

ምሥግና በቤተሰቡና በጎረቤቶቹ በመልካም ሥነምግባሩና በትምህርቱም ውጤታማ በመሆኑ በአካባቢው “ልጅ ከወለዱ አይቀር እንደ ምሥግና ነው” ተብሎ በምሳሌነት የሚጠቀስ ሆኗል።

መልመጃ 7

በምንባቡ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ለምሥጋና መልካም ሥነምግባርና በትምህርቱም ውጤታማ መሆን ለስተዋጽኦ ያደረጉት እነማን ይመስሏችኋል?
2. የመልካም ሥነምግባር ባለቤት መሆን ምን ምን ጥቅሞችን ያስገኛል?

ድርጊቶች ጥሩ ወይም መጥፎ መሆናቸውን የምንመረምርበት መለኪያ ሥነምግባር ነው። የሥነምግባር ትኩረቱ አንድ ሰው የመልካም ምግባር ባለቤት ሆኖ እንዲገኝ ማድረግ ነው። መልካም ሥነምግባር የሚባለውም ሕብረተሰቡ የሚቀበለውና ጠቃሚነት ያለው ባህሪ ወይም ተግባር ነው። መጥፎ ሥነምግባር የሚባለው ደግሞ ሕብረተሰቡ የማይቀበለው

ማንኛውም ዓይነት ተግባር ወይም አድራጎት ነው። በአጠቃላይ ሥነምግባር የጥሩ ወይም የመጥፎ ፀባይ ወይም ተግባር መለኪያ ነው ለማለት ይቻላል።

መልመጃ 8

? ከዚህ በታች የተመለከተውን ሰንጠረዥ በደብተራ ፊት ገልብጡ። በማስከተልም የተዘረዘሩትን የሥነምግባር መገለጫዎች «መልካም ምግባር» ወይም «መልካም ያልሆነ ምግባር» በሚሉት ሥር ከደንዳንዱ ሐረግ ትይዩ «✓» ምልክት በማድረግ ስመልክቱ።

የሥነምግባር መገለጫዎች	የመልካም ምግባር ምሳሌ	መልካም ያልሆነ ምግባር ምሳሌ
የትምህርት ቤትንና የክፍል ደንቦችን ማክበር፤		
አቅመ ደካሞችን መርዳት፤		
በሕብረተሰቡ ተቀባይነት የሌለው ተግባር መፈፀም፤		
ከሰዎች ጋር ግጭት መፍጠር፤		
ወላጆችንና ታላቅን አለማክበር፤		
አቅመ ደካሞችን መናቅ፤		
ምሥጢር መጠበቅ፤		
ግልፅና ታማኝ አለመሆን፤		
እውነተኛ መሆን፤		
መዋሸት፤		
ማታለል፤		

2.2.2 በትምህርት ቤት ደረጃ የሚጠበቅ የተማሪ ሥነምግባር፤

- በትምህርት ቤት ውስጥ ከተማሪዎች የሚጠበቅ ሥነምግባር ምንድን ነው?

የተማሪ ሥነምግባር መገንባት የሚጀመረው በቤተሰብ ውስጥ ነው። ልጆችን በጥሩ ሥነምግባር አንጾ ለማሳደግ የወላጆች ድርሻ ከፍተኛ ነው። ልጆች ከማንኛውም መጥፎ ድርጊት ርቀውና መልካም ሥነምግባር ኖሮአቸው እንዲያደጉ የማድረግ ከፍተኛ ኃላፊነትም አለባቸው። ትምህርት ቤቶችም ከወላጆች ባልተናነሰ ተማሪዎች በመልካም ሥነምግባር ታንጾው እንዲያደጉ ለሥነምግባር ጉዳይ ትኩረት ሰጥተው መንቀሳቀስ ይጠበቅባቸዋል። በትምህርት ቤቶች ውስጥ

ከተማሪዎች የሚጠበቁ የመልካም ሥነምግባር መገለጫዎች በርካታ ናቸው። ከነዚህም ውስጥ የሚከተሉት ሊጠቀሱ ይችላሉ።

የማፍራት ከፍተኛ ኃላፊነት ተጥሎባቸዋል። እነሱም ከቀለም ትምህርት ጎን ለጎን መልካም ሥነምግባር ያለው ዜጋ በማፍራት ረገድ ጉልህ ሚና ይጫወታሉ።

ሀ. የት/ቤትና የክፍል ሕጎችንና ደንቦችን ማክበር፤

የመማር ማስተማሩን ሐደት ውጤታማ ለማድረግ የሚያስችል አሠራር ማስፈን አስፈላጊ ነው። ይህንንም ለማስፈን የት/ቤት ሕጎችና ደንቦች ዓይነተኛ መሣሪያዎች ናቸው። ተማሪዎች ትምህርት ቤታቸው የሚያወጣቸውን ሕጎችና ደንቦች ማክበር ይጠበቅባቸዋል።

ከትምህርት ቤት ሕግና ደንብ በተጨማሪ ተማሪዎች ከመምህራናቸው ጋር ተስማምተው የሚያወጧቸው የክፍል ሕጎች ይኖራሉ። እነዚህንም ሕጎች ማክበር ያስፈልጋል። ስለዚህ የትምህርት ቤቱንና የክፍሉን ሕጎችና ደንቦች አክብሮ መገኘት ከተማሪዎች የሚጠበቁ የመልካም ሥነምግባር መገለጫዎች ናቸው።

ለ. የትምህርት ቤትና የመማሪያ ክፍሎችን ንብረቶች ከጉዳት መከላከል፤

በትምህርት ቤትና በመማሪያ ክፍሎች ውስጥ የሚገኙ ንብረቶች ከሕዝብ በተሰበሰበ ገንዘብ የተገዙ ናቸው። ንብረቶቹ ብዙ ሃብት የፈሰሰባቸው በመሆናቸው በቀላሉ የሚተኩ አይደሉም። ስለሆነም ረዘም ላለ ጊዜ እንዲያገለግሉ ይጠበቃል። ረጅም ጊዜ ማገልገል የሚችሉት ደግሞ ተማሪዎች በጥንቃቄ ሲጠቀሙባቸውና ንብረቶቹ እንዳይጉዳ ከጥፋት ሲጠበቁ ነው። እያንዳንዱ ተማሪ በኃላፊነት ስሜት ይህንን ማድረግ ከቻለ ንብረቶቹ ተጠብቀው መጪው ትውልድ የሚጠቀምበት ይሆናል።

ሐ. የትምህርት ቤትንና የመማሪያ ክፍሎችን ጽዳትና ውበት መጠበቅ፤

ከተማሪዎች ከሚጠበቁ የመልካም ሥነምግባር ባህሪያት መካከል አንዱ የት/ቤታቸውንና የመማሪያ ክፍሎቻቸውን ጽዳትና ውበት መጠበቅ ነው። ይህ ዓላማ እንዲሳካ ደግሞ ሁሉም ተማሪ ክፍሉን ማጽዳት፣ በት/ቤት ተተክለው ያሉ ዛፎችንና እፅዋትን መንከባከብ፣ ጥፋት እንዳይደርስባቸው መከላከልና ደርሶም ሲገኝ ለት/ቤቱ አስተዳደር ማሳወቅ ይኖርባቸዋል።

የት/ቤቱ ጽዳትና ውበት የተስተካከሉ ከሆኑ ተማሪዎች ትምህርታቸውን ለመማር ምቹ ሥፍራዎች ይሆኑላቸዋል። ይህ ሲሆን ት/ቤቶች እንደመማሪያ ሥፍራ ብቻ ሳይሆን እንደመዝናኛ ቦታዎችም ሆነው ያገለግላሉ።

መ. የትምህርት ቤቱን ማህበረሰብ ማክበር፤
በት/ቤት ውስጥ የሚካሄደው የመማር ማስተማር ሂደት ውጤታማነት የሁሉም የት/ቤቱ ማህበረሰብ ጥረት ጋር የተያያዘ ነው። ለመማር ማስተማሩ ሂደት ውጤታማነት አስተዋጽኦ የሚያደርጉትን አካላት ሁሉ ማክበር ከተማሪዎች የሚጠበቅ የመልካም ሥነምግባር መገለጫ ነው።

መልመጃ 9

በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።

1. የክፍል ጠረጴዛዎችና መቀመጫዎች በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት ቢሰጠሩ በሚቀጥሰው ዓመት ወደዚህ ክፍል የሚመጡ ተማሪዎች እንዴት መማር ይችላሉ? ተወያዩበትና መፍትሄ የምትሰጡትን ሃሳቦች ጠቀሙ።
2. በት/ቤት ውስጥ ከተማሪዎች የሚጠበቁ ሥነምግባሮች ምንድን ናቸው?
3. ተማሪዎች መልካም ሥነምግባር እንዲኖራቸው ስምን ይፈሰጋል?
4. በመልካም ሥነምግባር የተገነባ ትውልድ በማፍራት ረገድ የቤተሰብ ድርጅት ምን ሲሆን ይችላል።

2.3 የሥልጣን ገደብ፤

2.3.1 የሥልጣን ገደብ ምንድነው?

- በቀበሌያችሁ ወይም በወረዳችሁ ተመራጭ ሆኖ በሕግ ከተፈቀደለት ሥልጣን ውጪ ሰርቷል ተብሎ የተከሰሰ ሰው መኖሩን ስምታችሁ ታውቃላችሁ?
- በእንደዚህ ዓይነት ተግባር የተሳተፈ ሰው ምን እርምጃ ሊወሰድበት ይገባል ትላላችሁ?

የሥልጣን ገደብ አንድን ሥራ ለማከናወን በሕግ የተሰጠ ሥልጣን ነው። በማንኛውም ደረጃ የሚገኝ የህዝብ ተመራጭ ወይም የመንግሥት ባለሥልጣን ለሚሠራው ሥራና ለተሰጠው ኃላፊነት ሁሉ በልዩ ልዩ ሕጎችና ደንቦች የተወሰነ የሥራ መፈጸሚያና ማስፈጸሚያ ሥልጣን ተሰጥቶታል። ይህን ሕጋዊ ሥልጣኑን በተገቢው ጊዜና ቦታ በአግባቡ ተጠቅሞ መሥራት ይጠበቅበታል። ይህ የሥልጣን ገደብ ነው። ከተሰጠው የሥልጣን ገደብ ውጭ በማንኛውም

መልኩ መሥራትና ማሰራት አይፈቀድለትም።

ሰዎች ከተሰጣቸው ሥልጣን ውጭ የሚሰሩ ከሆነ ትክክለኛ አሠራር የሚባል ነገር ይጠፋል። ሁሉም የመሰለውን ተግባር በመሰለው መንገድ ያከናውናል። ለምሳሌ የክፍል አለቃ የክፍል ሥነ-ሥርአትን ከማስከበር ያለፈና ያልተፈቀደ ተግባር ካከናወነ በክፍል ውስጥ ሰላም ይጠፋል፤ ተማሪዎችም ተረጋግተው መማር አይችሉም።

መልመጃ 10

- ?** **በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።**
1. የሥልጣን ገደብ ማድረግ ስምን ያስፈልጋል?
  2. የሥልጣን ገደብ ባደኖር ምን ምን ችግሮች ሲከሰቱ ይችላሉ?

2.3.2 በሕዝብ ተመራጫ ላይ የሥልጣን ገደብ የመጣል አስፈላጊነት፤

- የሕዝብ ተመራጮች እነማን ናቸው?

የአቶ ሙላቱ ትዕቢት፤

አቶ ሙላቱ በሕዝብ የተመረጡ የአንድ ቀበሌ ሊቀመንበር ናቸው። እሳቸውም ሃላፊነት ከተሰጣቸው ጊዜ ጀምሮ ድር የነበራቸው ተወዳጅ ፀባያቸው እየተለወጠ መጥቷል። በሕግ ከተሰጣቸው ስልጣን ውጭም መሥራት ጀምረዋል። በአድሎ እና በዘመድ እንደሚሰሩ ይታማሉ። ለምሳሌ የተለያዩ ሰዎችን ቀበሌው ከሚያከራየው ቤት ያለበቁ ምክንያትና በቀበሌው ማህበራዊ ፍርድ ቤት በሕግ ሳይሰጠው በማን አለብኝነት አስወጥተው ለቅርብ ዘመዶቻቸው መስጠታቸው ያደባባይ ምሥጢር ነው።

ከዚህም ሌላ ከሥልጣን ገደባቸው በማለፍ ለመኖሪያ ቤት በሊዝ ጨረታ ለመሸጥ የተዘጋጀውን መሬት የተለያዩ ጥቅሞችን በመቀበል ሸጠዋል። ሕገወጥ ግንባታም እንዲከናወን ፈቅደዋል። በዚህም የተነሳ የመረጣቸው ሕዝብ ቅሬታ አድርጎታል። ጉዳዩን ይፋ አወጥተው ሊወቅሷቸውና እርምጃ ሊወስዱባቸው አልቻሉም።

አንድ ቀን ቀበሌው ለሌላ ጉዳይ ባስጠራው የሕዝብ ስብሰባ ላይ የአቶ ሙላቱን ምስጢር የሚያውቅ ሰው አቶ ሙላቱ እያደረሱ ያሉትን በደል በዝርዝር ጠቅሶ ግለሰቡ ከሥልጣናቸው

እንዲወርዱና ለአደረሱትም ጥፋት በሕግ እንዲከሰሱ ጥያቄ ያቀርባል። ነገሩ በሁሉም ልብ ወለብ የነበረ በመሆኑ የተሰበሰበው ሕዝብ የቀረበው ጥያቄ ትክክለኛ መሆኑን በማጨብጨብ ገለጸ። አቶ ሙሉቱ ግን የቀረበባቸውን የጥፋተኝነት ክስ የማይቀበሉ እና ሥልጣናቸውንም እንደማይለቁ ገለጸ።

መልመጃ 11

ከላይ በቀረበው ምንባብ መሰረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. አቶ ሙሉቱ ከሕግ ውጭ የፈጸሙት ተግባር ምንድነው?
2. ሰውየው ጥያቄ ሲያቀርብ ሕዝቡ ስምን ያጨበጩበ ይመስላችኋል?
3. አቶ ሙሉቱ ሥልጣኔን እስከም በማስታቸው በሥልጣን ሰይ ሲቆይ ይችላሉ? ስምን?
4. በአካባቢያችሁ ከዚህ ጋር ተመሳሳይ የሆነ ሁኔታ መከሰቱን ስምታችሁ ታውቃላችሁ? ውጤቱስ ምን ሆነ?

የሕዝብ ተመራጮች የሚባሉት በአንድ አካባቢ የሚኖር ሕብረተሰብ ወይም ሕዝብ ሕጋዊ መብቶቹን እንዲያስከብሩለትና እሱን ወክለው ሕጋዊ ተግባራትን እንዲያከናውኑለት ከመካከሉ የሚመርጣቸው ተወካዮች ናቸው። በሕዝብ ተመራጮች ላይ የሥልጣን ገደብ ማድረግ የሚያስፈልገው፤

መልመጃ 12

በሚከተለው ጥያቄ ላይ ተወያዩ።

1. በሕዝብ ተመራጮች ላይ የሥልጣን ገደብ መኖሩ የሚያስፈልግባቸውን ምክንያቶች በወዘተ ይጠቅሙ።

2.4 ምስጢር

2.4.1 የጎደኛ ምሥጢር፤

- የጎደኛ ምሥጢር ማለት ምን ማለት ነው?
- ከጎደኞቻችሁ ጋር ምሥጢር ብላችሁ ተነጋግራችሁ ታውቃላችሁ?
- በጎደኛዎች መካከል ምን ምን ጉዳዮችን ነው ምስጢር ብሎ መያዝ የሚቻለው?

የአደራ ቃል አምካኝ፤
 ምሥጢራን ጉዳይ ላይ ብዬ ባጫወትኩህ፤
 ለምን ያለቦታው እንደ ወፍ ዘራኸው?
 በመሃላ ኪዳን ቃሌ ቃልህ ብለህ፤
 ምነዋ ከዳኸኝ አደራህን ሰብረህ።
 የሰው ዐይን አስፈራኝ ጀርባዬ ጎበጠ፤
 ባንተ ኪዳን ማፍረስ ውስጤ ተናወጠ።
 እኔስ ላንተ ይብላኝ ጉዳቴ ያገግማል፤
 ዓመታት ቢፈጅም ቀስሌ ይፈወሳል።
 (ዳግላስ ጴጥሮስ - 1977 ዓ.ም.)

መልመጃ 13

ከላይ የቀረበውን ግጥም መሠረት በማድረግ የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ግጥሙ ስለ ምሥጢር አጠባበቅ ምን ያስተምራል?
2. ምስጢሩ የባክነበት ሰው ጉዳት በግጥሙ ውስጥ እንዴት ተገልጧል?
3. ምስጢሩ የማይጠበቅለት ሰው ምን ጉዳት ይገጥመዋል?

የጎደኛ ምሥጢር ማለት በሁለት ወይም ከሁለት በላይ በሆኑ ጎደኞች መካከል በቃል ኪዳን ተጠብቆ የሚያዝ ጉዳይ ማለት ነው። ምሥጢሩ ለሌላ ሰው ወይም አካል ቢነገር ተገቢ ምግባር አይደለም። ምናልባትም ችግር ወይም አደጋ ሊያስከትል ይችላል። የጎደኛ ምሥጢር በትዳር ጎደኞች፣ በክፍል ወይም በት/ቤት ጎደኞች፣ በሥራ ጎደኞች፣ በአካባቢ ጎደኞች ወዘተ መካከል ሊፈጸም ይችላል። አንዳንድ ሰዎች በባህሪያቸው ምሥጢር ተብሎ የተነገራቸውን የመጠበቅ ችሎታ ሲኖራቸው አንዳንዶች ደግሞ ምሥጢርን አሳልፎ ለሌላ ሰው የመስጠት ባህሪያት አላቸው። ምሥጢርን መጠበቅ የማይችሉ ሰዎች የጎደኛን፣ የቤተሰብን እንዲሁም የሕብረተሰቡን ፍቅር አያገኙም፤ የተናቁና የተጠሉ ይሆናሉ። ምሥጢርን ለመጠበቅ ቃል በተገባቡ ጎደኞች መካከል በተለያየ ምክንያት ግንኙነታቸው ቢቋረጥም እንኳ ምሥጢሩ እንደተጠበቀ ሊቆይ ይገባል። ምክንያቱም ምሥጢሩ ቢባክን በአንደኛው፣ በሁለቱም ወይም በሌሎች ሰዎች ላይ ችግር ወይም አደጋ ሊያስከትል ይችላል።

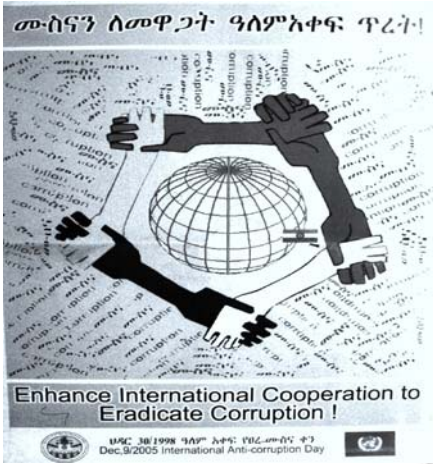
መልመጃ 14

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. የንደኛ ምሥጢር ምንድን ነው?
2. በንደኛዎች መካከል ሲኖር የሚችል ምሥጢር ምሳሌ ስጡ።
3. በንደኛዎች መካከል ሲያዝ የሚገባው ምሥጢር ቢባክን ምን ችግር ሲከሰት ይችላል?

2.5 ሙስና፤

2.5.1. የሙስና ምንነት፤

ሥዕል 2.3 ሙስና የሕግ የበላይነት እንዳይከበር ያደርጋል።

- በሥዕሉ ውስጥ የምትመለከታቸው ሰዎች ምን እያደረጉ ነው?
- የተወሰኑ ሰዎች ሕብረተሰቡን የሚጉዳ ተግባር ቢፈፀሙ ምን ታደርጋላችሁ?

ይህች ናት ውጤት፤

የሰባተኛ ክፍል ተማሪ የሆነችው ሉባባ የሀብታም ልጅ ናት። በትምህርቷ ግን በጣም ደካማ ከሚባሉት ተማሪዎች አንዷ ናት። መምህር አስጨናቂ የሉባባ የሂሳብ መምህርና የክፍሉም ተጠሪ ናቸው። መምህር አስጨናቂ የሉባባን የቤተሰብ ሁኔታ ጠንቅቀው ያውቃሉ። ስለዚህም ቤተሰቦቿን በማስጠራት ልጅቷ በትምህርቷ ልዩ ድጋፍ የሚያስፈልጋት መሆኑን ይነግሯቸዋል። ቤተሰቦቿም መምህር አስጨናቂን በትርፍ ጊዜው ሉባባን እንዲያስጠኑላቸው ለድካማቸውም ጥሩ ገንዘብ እንደሚከፍሉ ተነጋግረው የማስጠናቱን ሥራ ይጀምራሉ። በማስጠናት ሥራ የሚያገኙት ገንዘብ በመደበኛ የማስተማር ሥራ ከሚያገኙት ገንዘብ የሚበልጥ በመሆኑ ኑሮአቸውን ደጉሞላቸዋል።

መምህር አስጨናቂ ሉባባን ለመርዳትና ወደ ውጤት ለማምጣት ብዙ ጥረት ቢያደርጉም የታለመው አበረታች ውጤት ሊመጣ አልቻለም። በዚህ ሁኔታ የፈተና ጊዜ ይደርግል። ሉባባ ጥሩ ውጤት ማምጣት እንደማትችል በማወቅና ይህ ውጤት ካልመጣ ደግሞ ሊገኝ የሚችለው ጥቅም ሊቋረጥ እንደሚችል በመገንዘብ መምህር አስጨናቂ የፈተና ጥያቄዎችን በምሥጢር በማውጣት ልጅቷ በመልመጃ መልክ እንድትሠራ ያደርጋሉ። ሉባባም ዝግጅቷን አጠናቃ ለፈተና ትቀርባለች። በመጨረሻም ውጤቷ ከክፍሉ ተማሪዎች ሁሉ ከፍተኛ ሆነ። ጉዳዩን ተማሪዎችና መምህራን ለትምህርት ቤቱ አስተዳደር ያመለክታሉ። ጥቆማ የደረሰው አካል ጥቆማውን መሠረት አድርጎ ሲያጣራ መምህር አስጨናቂ በጉዳዩ እንዳሉበት ታወቀ። አሁን የመምህር አስጨናቂ ጉዳይ ለትምህርት ቤቱ የዲ.ሲ.ፕሊን ኮሚቴ ቀርቦ እየታየ ይገኛል።

መልመጃ 15

ከላይ በቀረበው ምንባብ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. መምህር አስጨናቂ ሙስና ፈጽሟል ወይስ አልፈጸመም?
2. ምን ምን የሙስና ወንጀሎችን ነው መምህር አስጨናቂ የፈጸመው?
3. መምህር አስጨናቂ ሰሠራው ጥፋት ምን ውሳኔ ሲሰጠው ይገባል?

ሙስና የአንድን ሀገርና መንግሥት መልካም አስተዳደር የሚያቃውስ፣ ለዴሞክራሲ እና ኢኮኖሚ እድገት የሚደረገውን ጉዞ የሚያደናቅፍ፣ በሰዎች መካከል አብሮ የመኖርንና ለአካባቢና ለሀገር ልማት ተባብሮ የመስራትን ውድ እሴቶች የሚሸረሸር መጥፎ ድርጊት ነው። ሙስና አለመታመን፣ በተሰጠ አደራ ላይ እምነትን ማጉደል፣ በገንዘብ መገዛትና በሞራል መዝቀጥ፣ በጉቦ በመማለጃና አድሎ፣ ሀቅኝነትንና ታማኝነትን ማጉደል ነው።

መልመጃ 16

በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።

1. ሙስና ምንድን ነው? መገሰጫዎቹስ ምን ድን ናቸው?
2. ሙስና ምን ጉዳት ያስከትላል?

2.5.2 ኃላፊነታቸውን በዘነጉ የሕዝብ ተመራጮችም ሆነ የመንግስት ባለስልጣናት ሲፈጸሙ የሚችሉ የሙስና ተግባራት ምንድን ናቸው?

- ኃላፊነታቸውን በዘነጉ ባለሥልጣናት ሊፈጸሙ የሚችሉ የሙስና ተግባራት ምንድን ናቸው?
- በሕዝብ የተሰጠን ሥልጣን በምን ዓይነት መንገድ ነው መጠቀም ያለብን?

ሥልጣን በሕዝብ ምርጫ፣ በፖለቲካ ሹመት ወይም በትምህርት ደረጃና የሥራ ልምድ ሊገኝ ይችላል። ሕዝቡ መርጦ ሥልጣን ላይ የሚያስቀምጣቸው ሰዎች የሕዝብ ተመራጮች ሲባሉ በፖለቲካ ሹመት፣ በትምህርት ደረጃና የሥራ ልምድ ምክንያት ሥልጣን የሚያገኙ ደግሞ የመንግሥት ባለሥልጣናት ይባላሉ።

ማንኛውም ባለሥልጣን የሚጠበቅበትን ኃላፊነት እና ግዴታ ከመወጣት ባሻገር በህግና በመመሪያው በተደነገገው መሠረት ሥራውን ማከናወን ይጠበቅበታል። ከቀበሌ እስከ ተወካዮች ምክር ቤት ድረስ በሕዝብ ተመርጠው የተወከሉ ግለሰቦች ኃላፊነታቸውን ካልተወጡ፣ ሕግ በሚፈቅደው መሠረት ካልሠሩ አድራጎታቸው እንደ ጥፋት ተደርጎ ይወሰዳል። በሕዝብ ተመራጮች ወይም በመንግሥት ተሟላጭዎች ከሚፈጸሙ የሙስና ተግባራት መካከል የሚከተሉት በምሳሌነት ሊጠቀሱ ይችላሉ።

- መደለያን፣ ጉቦን፣ የማይገባ ስጦታን መቀበልና አላስፈላጊ በሆነ መንገድ ሰውን መጥቀም ወይም መጉዳት፣
- የመንግሥትን ወይም የሕዝብን መገልገያ ለግል ጥቅም ማዋል፣
- የመንግሥት ሥልጣንን መከታ በማድረግ በዘመድ አዝማድና በመሳሰሉት ድርጊቶችን መፈፀም፣
- በማስገደድ መጠቀምና የግልን ጥቅም ማመቻቸት፣
- ምሥጢር ማባከን፣
- ስርቆትን፣ ማጭበርበርና ምዝብራን ማራመድ፣
- በዝምድናና በጓደኝነት መሥራት፣

መልመጃ 17

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. የሕዝብ ተመራጮችና የመንግሥት ባለስልጣናት ልዩነት ምንድነው?
2. በሕዝብ ተመራጮችና በመንግሥት ባለስልጣናት ሲፈጸሙ ከሚችሉ የሙስና ተግባራት መገስጫዎች አራቱን በመጥቀስ ማብራሪያ ሰጡ።

የምዕራፍ ማጠቃለያ

ሕግ መንግስት የአንድ ሀገር የበላይ ሕግ ሲሆን፣ በዋናነት የሀገሪቱን ዋና ዋና የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ ማህበራዊ ጉዳዮችን የያዘ ሰነድ ነው። የክልል ሕገመንግስታት ደግሞ ክልሎች እራሳቸውን በራሳቸው እንዲያስተዳድሩ የሚያስችሏቸው የክልሎች የበላይ ሕጎች ናቸው።

ሕግን ማክበር ማለት ዜጎች ሁሉ በሕጎች መገዛትና መመራትን የሚያመለክት ሲሆን፣ ሕግን ማስከበር ደግሞ ሕጎች በሌሎች ሰዎች ሲጣሉ ሕጋዊ በሆነ መንገድ መከላከልን ያሳያል።

ሰማንኛውም ነገር ገደብ ካልተደረገሰት ልኩ ሳይታወቅ ቀርቶ ሥርዓት ይበላሻል። እንደዚሁም ሰማንኛውም ነገር ገደብ ካልተበጀሰት ልኩ ሳይታወቅ ቀርቶ ሥርዓት ይበላሻል። እንደዚሁም በማንኛውም ደረጃ ሰሚገኝ የሕዝብ ተመራጭም ሰሚሠራው ሥራ እና ስተሰጠው ኃላፊነት ሁሉ በልዩ ልዩ ሕጎችና ደንቦች የተወሰነ የትክክለኛ የሥራ መፈጸሚያና ማስፈጸሚያ ሥልጣን ወሰን ውስጥ እንዲሠሩ ሰማድረግ ነው።

ሥነ ምግባር ድርጊቶችን ጥሩ ወይም መጥፎ መሆናቸውን የምንመረምርበት መስኪያ ነው። ጥሩውን ከመጥፎ እውነተኛውን ከሀሰተኛው፣ ተገቢ የሆነውን ተገቢ ካልሆነው ስይተን ስመፈጸም የውዴታ ግዴታ የምንገባበት ነው። በትምህርት ቤት ደረጃም ተማሪዎች ሲጠብቁቸው የሚገቡ በርካታ ሥነምግባሮች አሉ።

የጓደኛ ምሥጢር ማለት በሁለት ወይም ከሁለት በላይ በሆኑ ጓደኛዎች መካከል በቃል ኪዳን ተጠብቆ የማያዝ ጉዳይ ነው። ምሥጢሩ ቢባክን በአንደኛው ወይም በሁለቱም ጓደኛዎች ላይ የሚያስከትሎ ችግር ወይም አደጋ ሲኖር ስሰሚችል ምሥጢሩ ተጠብቆ መቆየት ይኖርበታል።

ሙስና የአንድን ሀገር መንግሥት መልካም አስተዳደር የሚያቃውስ፣ ሰዲሞክራሲ ግንባታና ሰኢኮኖሚ ዕድገት የሚደረግን ጉዞን የሚያደናቅፍ፣ አብሮ የመኖርንና ተባብሮ የመሰራትን ውድ እሴቶች የሚሸረሸር ነው። ሃላፊነታቸውን የዘነጉ የሕዝብ ተመራጮችም ሆኑ የመንግስት ባስሰጠናት ሲፈጽሟቸው የሚችሉ የሙስና ተግባራት አሉ። እነዚህ አሳፋሪ ተግባራት እንዳይፈጸሙ ማንኛውም ዜጋ የመከታተልና የመከላከል ኃላፊነት አለበት።

የምዕራፍ ቁጥር ቃላት

የሕዝብ ተመራጭ፡ በአንድ አንባቢ የሚኖር ሕብረተሰብ ወይም ሕዝብ ሕጋዊ መብቶችን እንዲያስከብርሉትና እንደያገሰገሰው የሚመርጠው ተወካይ።

የሥልጣን ገደብ፡ ሕገመንግሥትና ሌሎች ሕጎችን፣ ደንቦችንና መመሪያዎችን መሠረት በማድረግ የተሰጠ የሥልጣን ወሰን።

ሙሰኛ፡ ከመንግስት ወይም ከሕዝብ የተሰጠን ሥልጣን ሃቀኝነትና ታማኝነት በጉደሰው መንገድ ከሥነምግባር ውጭ በመሥራት የሕዝብን ሃብት ስራስ ወይም ስህተት ሰው ጥቅም ሲባል የሚፈጸም ጥፋት።

የምዕራፍ የክስሳ ጥያቄዎች

I የሚከተሉትን ዓረፍት ነገሮች ትክክል ከሆኑ «እውነት» ትክክል ካልሆኑ «ሀሰት» በማለት መልሱ።

1. የክልል ሕገ መንግሥታት ራስን በራስ የማስተዳደርን ሁኔታ ያመቻቻሉ።
2. አንድ ዜጋ ሕግን የማክበር እንጂ ሕግን የማስከበር ግዴታ የለበትም።
3. በህዝብ ተመራጮች ላይ የሰልጣን ገደብ መደረግ የለበትም።
4. በሁለት ዳደኛዎች መካከል የተያዘ ምሥጢር ቢባክን ችግር ሲያስከትል ይችላል።

II ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛ የሆነውን መልስ ምረጡ።

1. ከሚከተሉት ወስጥ የመልካም ሥነምግባር ምሳሌ ያልሆነው የቱ ነው?
  - ሀ. የትምህርት ቤትና የክፍልን ደንብ ማክበር፤
  - ለ. የክፍሎችን ጽዳት መጠበቅ፤
  - ሐ. የሴቶች ተማሪዎችን ንብረት አስመውሰድ፤
  - መ. መልስ አልተሰጠም።
2. ከሚከተሉት ወስጥ በሕዝብ ተመራጮች ላይ የሚደረግ የሥልጣን ገደብን በተመለከተ እውነት የሆነው የቱ ነው?
  - ሀ. ከተሰጠው የሥልጣን ገደብ ውጭ መሥራት፤
  - ለ. ከተሰጠው የሥልጣን ገደብ በታች አከናውኖ መገኘት፤
  - ሐ. ሥልጣኑን በተገቢው መንገድ መጠቀም፤
  - መ. ሁሉም መልስ ነው።
3. በሕዝብ ተመራጮች ወይም በመንግስት ባለሥልጣናት ከሚፈጸሙ የሙስና ተግባራት መካከል ያልሆነው የቱ ነው?
  - ሀ. መደሰድና ጉዞ መቀበል፤
  - ለ. የመንግሥት ንብረት ሰግል አገልግሎት ማዋል፤
  - ሐ. ሚስጢርን መጠበቅ፤
  - መ. በዝምድና መሥራት።
4. በሁለት ወይም ከሁለት በላይ በሆኑ ወዳጆች መካከል በቃል ኪዳን ተጠብቆ የሚያዝ ጉዳይ ምን በመባል ይታወቃል?

ሀ. የቤተሰብ ምሥጢር፤	ሐ. የሀገር ምሥጢር፤
ለ. የዳደኛ ምሥጢር፤	መ. የግል ምሥጢር፤

III የሚከተሉትን ክፍት ቦታዎች በትክክለኛ ቃል ወይም ሀረግ ሙሉ።

1. ሕብረተሰቡ የሚቀበለው ማንኛውም ሰጎ ምግባር _____ ሥነምግባር ይባላል።
2. መልካም ሥነምግባር የሚጀምረው ከ _____ ነው።
3. ሕግን ለማስከበር መጀመሪያ _____ ማክበር ያስፈልጋል።

IV የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባጭሩ መልሱ።

1. የክልል ሕገመንግሥታት ከሚያስፈልጉባቸው ምክንያቶች ውስጥ ሁለቱን ግለጹ።
2. ከተማሪዎች ከሚጠበቁ ሥነምግባሮች መካከል ሦስቱን ዘርዘሩ።